

بسمه تعالی

اصول مقدماتی فلسفه جغرافیا

جلد اوّل

تألیف :

دکتر پرویز نوروزی ثانی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

مرداد ماه ۱۳۸۶

انتشارات آشینا

سرشناسه: : نوروژی ثاني، پرویز، ۱۳۱۶-
 عنوان و نام پدیدآور : اصول مقدماتی فلسفه جغرافیا/تالیف پرویز نوروژی ثاني.
 مشخصات نشر : تبریز: آشینا، ۱۳۸۶-
 مشخصات ظاهری : ج.
 شابک : ۳۳۰۰۰ ریال، ج. ۱: ۹۷۸۹۶۴۸۵۸۸۴۸۴
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 موضوع : جغرافیا--فلسفه.
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۸۶ الف ۹/ن ۷۰/GV
 رده‌بندی دیویی : ۹۱۰/۰۱:
 شماره کتابشناسی ملی : ۱۱۴۶۵۳۶:

انتشارات آشینا

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۵۸۸-۴۸-۴

نام کتاب : اصول مقدماتی فلسفه جغرافیا
 مؤلف : پرویز نوروژی ثاني
 ناشر : انتشارات آشینا
 نوبت چاپ : اول - زمستان ۱۳۸۶
 تعداد صفحه و قطع : ۲۸۰ صفحه وزیری
 تیراژ : ۱۰۰۰ نسخه
 لیتوگرافی : رنگین
 چاپ و صحافی : لک لری
 قیمت : ۳۳۰۰ تومان

مراکز پخش : انتشارات آشینا

تبریز - خیابان امام - بازار بزرگ تربیت - طبقه پائین - پلاک ۷ : ۵۵۳۶۱۹۶ : ■
 تبریز - خیابان جمهوری - بن بست علیخان - پلاک ۲۰ : ۵۵۶۳۱۰۳ : ■

پیشگفتار

گست‌های مداوم در تحولات معرفت‌شناختی «روش شناختی» در جغرافیا و پیداش مکتب‌های جدید فکری، مناسبات انسان و محیط را با الگوها و ذهنیت‌های متفاوتی متجلی ساخت. با گذار از جغرافیای کلاسیک با حاکمیت دو هزار ساله آن برگستره جغرافیا که در نهایت به شناخت مکان و بررسی درون‌کاوانه پدیده‌ها و تجسم هویت و ویژگیهای ژئودزیک آن در نقشه گردید، رویکرد جدیدی با دیدگاه اثبات‌گرایی (پوزیتیویسم منطقی) افق‌های جدیدی را در انتظام قانونمندی‌های پدیده‌ها در تقابل با جغرافیای متعارف «سنتی» که هم‌خود را تنها معطوف به شناخت مکان می‌کرد، امیدهای جدیدی را در روش‌شناسی جغرافیا فراهم ساخت. پیامد این مقوله شناخت روابط، تعامل پدیده‌ها و تأثیرات آن در زندگی انسان، راهگشای جغرافیای مدرن در منظر کمی و فضایی آن گردید. وسعت و گسترش این طیف موجب ظهور نهضت‌های جدید فکری دیگری شد، که خواستار انقلاب در مناسبات اجتماعی انسان با محیط، تغییر فضا با الگوی جغرافیای رادیکال، بعلت ضعف پارادایم‌های موجود و عدم کارایی آنها نسبت به مسائل جدید جغرافیا شد.

بر این واقعیت تأکید باید نهاد که گذار از جغرافیای قانونمند در پرتو انقلاب علمی اروپا، با ظهور اندیشمندانی چون فرانسیس بیکن که با ابداع روش تجربی و ردّ هژمونی دانش گذشتگان، منطق صوری، روش قیاسی ارسطویی و پابندی بر عقاید دیگران، تغییرات بنیادی در متدولوژی علمی را با جایگزینی، روش استقرایی، مشاهده، تجربه، ردّ تفکرات انتزاعی و شفاف‌سازی روابط پدیده‌ها از طریق آزمون آنها و سپس استنتاج منطقی از روابط آنها در جهت نیل به قانونمندیهای جدید اساسی‌ترین مکان اولیه روش شناختی نو را پدید آورد. بیکن و دکارت فرابندی از علم را مطرح ساختند که هدف آن سلطه بر طبیعت و شاخص هر گونه پیشرفت در علم مدرن گردید. بدین ترتیب این شیوه تعقل، تفکر و نوآوری بیکن را در رأس پیشگامان و بنیانگذاران فلسفه علم قرار داد. از طرفی این واقعیت را نمی‌توان کتمان کرد که علوم بعدی از طبیعت را تبیین کرده و در پی شناخت شالوده‌های اساسی و قوانین حاکم بر پدیده‌ها هستند. ولی وقتی خود علوم در جهت شناخت آنها در حوزه پیدایش تاریخی، تکوین، پارادایم‌ها، نظریه‌ها، فرضیه‌ها، متدولوژی، تعاریف و وضع زبان علمی اعتبار یابند، فلسفه علم مطرح می‌شود، به گفته «ویل دورانت» فلسفه علم، به علم نگاه می‌کند و علم بر پدیده‌ها. بنابراین فلسفه جغرافیا نیز در طول حیات علمی خود با تناوبی از بحران و تحول و پارادایم‌های ناکارآمد و مترقی، افتان و خیزان در ساختار خود تحولات الزامی معرفت‌شناسی را پشت سر گذاشته و امروزه در پی آنست تا با تطبیق شالوده‌های اساسی خود با تحولات عصر دنیای پست مدرن که بر تمام حوزه‌های زندگی فکری ما تأثیرات مستقیمی داشته با پارادایم‌های جدید جوابگوی مسائل نو در جغرافیا گردد.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

پیشگفتار

فصل اول - پیدایش هویت علمی جغرافیا

پیدایش هویت علمی جغرافیا.....	۱۵
ادراک روشن از شناخت جغرافیا.....	۱۶
تحولات معرف شناختی Epistemology در جغرافیا.....	۲۵
شناخت جهان و توصیف فیزیکی آن (جغرافیای کلاسیک).....	۲۶
جغرافیای قانونمند و تنوریزه کردن جغرافیا (جغرافیایی نو).....	۲۷
آموزه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شاخص‌های برتر در تولید فضا.....	۲۹
استقلال علوم اجتماعی و ابهام در جایگاه جغرافیا.....	۳۰
فرانسیس بیکن ورد منطق قیاسی ارسطو.....	۳۱
ابهام در هویت و پایگاه علمی جغرافیا.....	۳۴
تعاریف و مفاهیم جغرافیا.....	۳۵
خلاصه و نتیجه‌گیری از فصل اول.....	۳۹
مفاهیم و واژه‌های کلیدی.....	۴۱

فصل دوم - محیط و مفاهیم آن

محیط و مفاهیم آن.....	۴۹
تعاریف محیط.....	۵۱
مناسبات انسان و محیط، محور اصلی جغرافیا.....	۵۱
بازتاب محیط بر انسان.....	۵۳
انتقادیات طبیعت و یا تأثیرات انسان بر محیط.....	۵۶
محیط طبیعی (محیط فیزیکی).....	۵۸
خلاصه و نتیجه‌گیری از فصل دوم.....	۷۴
مفاهیم و واژه‌های کلیدی.....	۷۶

فصل سوم - پیدایش فلسفه و شناخت مفاهیم فلسفی

پیدایش فلسفه و شناخت مفاهیم فلسفی.....	۸۱
الف) اسطوره‌سازی اولین تلاش انسان در جهت شناخت طبیعت.....	۸۱
ب) تفکر فلسفی و پیدایش فلسفه.....	۸۲
تعاریف فلسفه.....	۸۴
پیدایش شیوه شناخت درونکاوانه و رشد تدریجی آن در یونان باستان.....	۸۶
میراث علمی - فلسفی ارسطو و جغرافیا.....	۸۸
تمایز علم و فلسفه.....	۹۰
فلسفه علم و جغرافیا.....	۹۱
دو نگرش بنیادین در فلسفه.....	۹۲
۱ - ماتریالیسم «اصالت ماده یا مادیگرایی» Materialisme.....	۹۳
۲ - ایده آلیسم Idealisme.....	۹۴
خلاصه و نتیجه‌گیری از فصل سوم.....	۹۷
مفاهیم و واژه‌های کلیدی.....	۹۹

فصل چهارم - سیستم ساخت و سیستمهای جغرافیایی

سیستم ساخت و سیستمهای جغرافیایی	۱۰۳
۱- ماهیت سیستم	۱۰۳
۲- تعاریف سیستم	۱۰۴
۳- سازمان سیستم	۱۰۵
۴- انواع سیستمها در ارتباط با محیط	۱۰۷
۵- شالودههای اصلی سیستم	۱۰۹
ارتباط بخشهای اساسی یک سیستم	۱۱۱
ساختار، یا ساخت Structure	۱۱۴
برخورد سیستمی و ساختاری	۱۱۵
نگرش سیستمی	۱۱۶
خلاصه و نتیجهگیری از فصل چهارم	۱۱۹
مفاهیم و واژههای کلیدی	۱۲۱

فصل پنجم - سیستمهای جغرافیایی

سیستمهای جغرافیایی	۱۲۷
۱ - ساخت شهر	۱۲۸
۲ - تعاریف و مفاهیم شهر	۱۳۰
۳ - تئوریهای شاخص، در تعاریف و راهبرد شهرها	۱۳۱
۴ - سلسله مراتب شهری	۱۳۶
۵ - ماهیت دینامیکی سلسله مراتب شهری	۱۴۰
۶ - شهرهای جدید	۱۴۰
۷ - راهبردهای شهرهای جدید	۱۴۲

۱۴۳.....	خلاصه و نتیجه‌گیری از فصل پنجم.....
۱۴۵.....	مفاهیم و واژه‌های کلیدی.....

فصل ششم - سیستم‌های ناحیه‌ای

۱۵۱.....	سیستم های ناحیه‌ای.....
۱۵۱.....	۱- مفهوم ناحیه.....
۱۵۴.....	۲- تعاریف ناحیه.....
۱۵۷.....	۳- مفهوم سیستم‌های ناحیه‌ای.....
۱۵۸.....	۴- ناحیه، بسوی بازساخت و آنتروپی.....
۱۵۹.....	۵- دیالوک مقیاس، در منظر ناحیه :.....
۱۶۰.....	مفاهیم برنامه‌ریزی و برنامه‌ریزی ناحیه‌ای.....
۱۶۲.....	برنامه‌ریزی در بُعد زمانی (مدت اجرا).....
۱۶۳.....	سطوح مختلف برنامه‌ریزی.....
۱۶۳.....	جغرافیا و برنامه‌ریزی.....
۱۶۴.....	ساختار برنامه‌ریزی.....
۱۶۷.....	خلاصه و نتیجه‌گیری از فصل ششم.....
۱۶۹.....	مفاهیم و واژه‌های کلیدی.....

فصل هفتم - مفاهیم منطقه و ماهیت آن

۱۷۳.....	ماهیت منطقه Zone.....
۱۷۴.....	نگرش جدید به مفهوم منطقه.....
۱۷۶.....	تعارف و مفاهیم منطقه.....
۱۷۶.....	۱- تعاریف منطقه.....

انقلاب علمی و پارادایم‌های جغرافیایی	۱۷۷
کوهن و ساختار انقلاب علمی (۱۹۲۲ - ۱۹۹۶)	۱۷۹
تعاریف پارادایم	۱۸۲
پارادایم‌های جغرافیایی	۱۸۴
نظریه کوانتوم «اصل عدم قطعیت»	۱۸۷
پارادایم استثنائگرایی	۱۸۸
خلاصه و نتیجه‌گیری از فصل هفتم	۱۹۱
مفاهیم و واژه‌های کلیدی	۱۹۳

فصل هشتم - فضا و ماهیت آن

فضا و ماهیت آن	۱۹۷
اشکال عمومی سازماندهی فضا در طول حیات انسانی	۲۰۲
۱- سازماندهی فضا در دوره پالئولیتیک Paleolithic	۲۰۲
۲- فضا در دوره نئولیتیک «عهد جدید» «نوستگی» Neo-Lithic	۲۰۳
خلاصه و نتیجه‌گیری از فصل هشتم	۲۰۹
مفاهیم و واژه‌های کلیدی	۲۱۱

فصل نهم - نگرش‌های فلسفی و مکتب‌های جغرافیایی

نگرش‌های فلسفی و مکتب‌های جغرافیایی	۲۱۵
۱- جغرافیا و آنارشیزم	۲۱۶
سیر تفکر آنارشیزتی و ماهیت آن	۲۱۶
جغرافیای آنارشیزتی	۲۱۸
۲- تجربه‌گرایی یا پوزیتیویسم منطقی «اثبات‌گرایی»	۲۱۹

- ۲۲۱..... جغرافیای پوزیتیویسمی (کمی - نو - قانونمند):
- ۳- پراگماتیسم (Pragmatisme) «آئین اصالت عمل»: ۲۲۲.....
- ۲۲۲..... جغرافیا و پراگماتیسم:
- ۴- ساختگرایی Sturacturalisme ۲۲۳.....
- الف) تعاریف: ۲۲۳.....
- ب) تبلور اصالت ساختار، در مقولات اندیشه و زبان یا ساخت جامعه؟ ۲۲۴.....
- پ) جغرافیا و اصالت ساخت Structralisme ۲۲۵.....
- ۵- مکتب رادیکالیسم «بنیاد ستیزی» و جغرافیا ۲۲۶.....
- الف) اندیشه رادیکال و پیدایش آن: ۲۲۶.....
- ب) جغرافیای رادیکال: ۲۲۷.....
- ۶- لیبرالیسم و جغرافیا ۲۲۸.....
- پیدایش لیبرالیسم: ۲۲۸.....
- الف) اصالت فرد: ۲۲۸.....
- ب) جغرافیای لیبرال: ۲۲۹.....
- ۷- فمینیسم و جغرافیا ۲۳۱.....
- الف) فمینیسم لیبرال: ۲۳۳.....
- ب) رادیکال‌ها: ۲۳۳.....
- پ) فمینیسم مارکسیست: ۲۳۳.....
- جغرافیای فمینیستی ۲۳۳.....
- ۸- بوم محوری یا زیست‌بوم‌گرایی «طبیعت‌گرایی» Naturalisme ۲۳۴.....
- ۸-۱- جغرافیا و ناتورالیسم ۲۳۶.....
- ۸-۲- جغرافیا بحران محیط زیست و رشد ارگانیک ۲۳۸.....
- ۸-۳- مفهوم رشد ارگانیک: ۲۳۹.....

۲۴۰	۸-۴- رشد نامتعادل و فیزیکی :
۲۴۵	منابع و مأخذ
۲۵۳	کتابشناسی
۲۵۷	لغت شناسی

فهرست اشکال

۵۹	شکل ۱-۲
۶۵	شکل ۲-۲ - عناصر متشکله زمین بر حسب جرم اتمی
۶۹	جدول ۱-۲- درصد توزیع آبهای جهان
۷۰	شکل ۳-۲- نمودار درصد توزیع آبهای جهان
۱۰۶	شکل ۱-۴- تصویر عمومی سیستم
۱۰۷	شکل ۲-۴- تعادل سیستم باز
۱۱۰	شکل ۳-۴- ارتباط بخشهای اساسی یک سیستم
۱۱۲	شکل ۴-۴
۱۱۳	شکل ۵-۴- ساختار یک حلقه‌ای
۱۲۹	نقشه ۱-۵- هلال خصیب خاستگاه تمدنهای باستانی